

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Oddział w Lublinie

Radomskie życiorysy: Żołnierze Armii Krajowej

Ś.P.
SZCZEPANIK ZYGMUNT
ZASADA L. 22
MASZCZYK JERZY
JURAND L. 11
GARBARCZYK MIECZYŚ
ŁAW. ŁALUS L. 19

PRO PATRIA
139 P. O. A. K. 1944

Ś.P.
KŁOSOWSKI MŁADYSŁAW
MICHEŁ PLUT. L. 22
PAJAK MARIAN
CZARNY L. 11
BARTKOWICZ STANISŁAW
SEAW. ZYPSKA PODK. PLUT. L. 21

Radomskie życiorysy: Żołnierze Armii Krajowej

**INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ**

Oddział w Lublinie

Radom 2022

Opracowanie:
Marek Pietruszka

Skład:
Anna Łukasik

Druk:
Drukarnia Akapit, Lublin

Na okładce:
Pomnik poświęcony żołnierzom Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK w Radomiu

Zdjęcia pochodzą ze zbiorów:
*Instytutu Pamięci Narodowej, Izby Tradycji Hufca ZHP Radom-Miasto,
Archiwum Państwowego w Radomiu, Miejsca Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau,
Studium Polski Podziemnej w Londynie, Wojskowego Biura Historycznego, Archiwum
Akt Nowych, Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy, Parafii pw. św. Jana Chrzciciela
w Radomiu, Mariusza Baran-Barańskiego, Mariusza Gruszczyńskiego,
Macieja Janaszka-Seydlitza, Mariana Mischczuka,
Stanisława Dudka, Bogusława Beka, Marka Pietruszki*

© Copyright Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
Oddział w Lublinie 2022

14 lutego 1942 r. przemianowanie Związku Walki Zbrojnej na Armię Krajową

O IV L. 627/42

Dnia 14 lutego 1942 r.

Kalina

W ślad za moim rozkazem L.2926 z dnia 3 IX 1941 r:

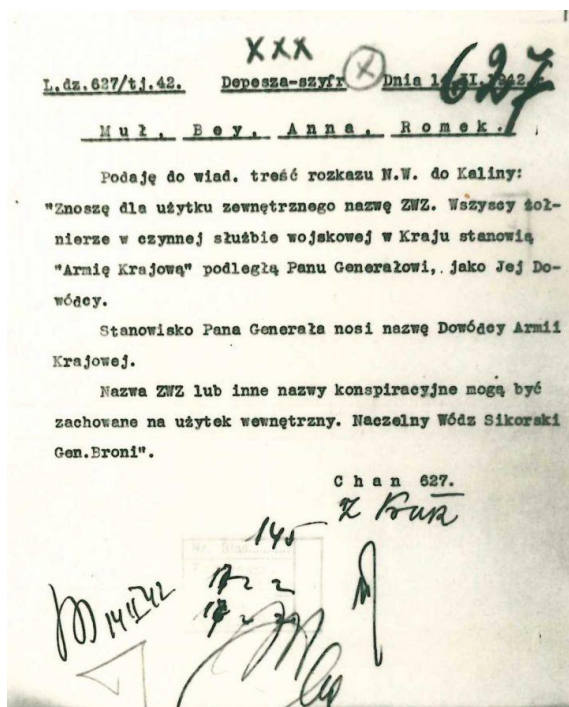
- 1. Znoszę dla użytku zewnętrznego nazwę ZWZ–wszyscy żołnierze w czynnej służbie wojskowej w Kraju stanowią „Armię Krajową”, podległą Panu Generalowi, jako jej dowódcy.*
- 2. Stanowisko Pana Generała nosi nazwę Dowódcy Armii Krajowej.*
- 3. Pewne specjalne uprawnienia Pana Generała w powyższym charakterze zostaną określone w osobnej instrukcji.*
- 4. Nazwa ZWZ lub inne nazwy konspiracyjne mogą być zachowane na użytek wewnętrzny według Pana Generała.*
- 5. Rozkaz powyższy proszę podać do wiadomości Delegata Rządu.*

*Naczelnny Wódz
Sikorski
Generał broni*

Tym rozkazem Naczelnny Wódz gen. br. Władysław Sikorski osiemdziesiąt lat temu przemianował Związek Walki Zbrojnej (ZWZ) na Armię Krajową (AK). Motywy tej decyzji były wielorakie. Przede wszystkim było to posunięcie o charakterze politycznym, udowadniającym, że w Polsce cały czas toczy się walka, trwają działania dywersyjne i przygotowania do powstania powszechnego. Armia Krajowa prowadziła bez ustanku walkę z okupantem i jako taka była bardzo istotnym wkładem w działania zbrojne koalicji antyniemieckiej. Zmiana nazwy konspiracyjnej miała również wymiar symboliczny, pokazujący, że Armia Krajowa jest integralną częścią Polskich

gen. br. Władysław Sikorski
(źródło: Instytut Pamięci Narodowej)

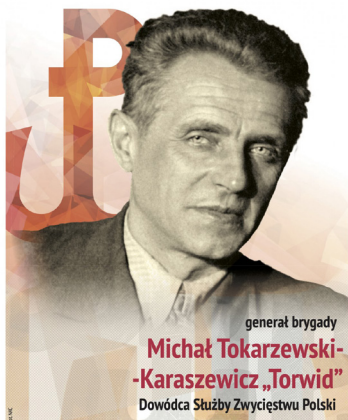
Rozkaz przemianowania ZWZ na AK
(źródło: Wojskowe Biuro Historyczne)

Sił Zbrojnych. Oprócz tego zmiana nazwy podkreślała apolityczność organizacji wojskowej, co miało pomóc w procesie scalania wszystkich konspiracyjnych sił zbrojnych w okupowanej Polsce.

Często popełnianym błędem jest stwierdzenie, że 14 lutego 1942 r. powstała Armia Krajowa. Warto w tym miejscu podkreślić, że pierwsze konspiracyjne struktury powstały już 27 września 1939 r., jeszcze przed kapitulacją Warszawy. I ten dzień przyjmuje się jako symboliczną datę powstania Polskiego Państwa Podziemnego.

Organizatorem pierwszych struktur konspiracyjnych był gen. bryg. Michał Tokarzewski-Karaszewicz, który wzorując się na do-

PRZYWÓDCY POLSKI WALCZĄCEJ

PRZYWÓDCY POLSKI WALCZĄCEJ

(źródło: Instytut Pamięci Narodowej)

świadczeniach Polskiej Organizacji Wojskowej (POW) powołał do życia Służbę Zwycięstwu Polski (SZP). Celem SZP była walka o wyzwolenie Polski w granicach przedwojennych, odtworzenie i reorganizacja armii polskiej oraz powołanie tymczasowych ośrodków władzy. Organizacja ta nie funkcjonowała długo. Została rozwiązana przez gen. Sikorskiego 13 listopada 1939 r. Na jej miejsce powołano Związek Walki Zbrojnej (ZWZ). Dowództwo powierzono Komendantowi Głównemu, gen. br. Kazimierzowi Sosnkowskiemu, który opracował zasady ideowe organizacji, formy jej finansowania, łączności z Rządem RP na uchodźstwie, a także stworzył struktury organizacyjne, regulamin i plan działań. W początkowym okresie okupowany kraj podzielony został na dwa obszary działań: pod okupacją niemiecką, z siedzibą w Warszawie, dowodzony przez płk. Stefana Roweckiego ps. „Grot” i pod okupacją sowiecką, z siedzibą we Lwowie, dowodzony przez gen. bryg. Michała Tokarzewskiego-Karaszewicza ps. „Torwid”. Siedziba Komendy Głównej znajdowała się we Francji. W celu ułatwienia pracy konspiracyjnej w dniu 18 czerwca 1940 r. Naczelnny Wódz mianował Stefana Roweckiego (awansowanego do stopnia gen. bryg.) zastępcą Komendanta Głównego ZWZ z prawem do samodzielnego podejmowania pilnych decyzji w przypadku braku łączności z rządem. Kolejnym rozkazem, z 30 czerwca 1940 r., przeniósł siedzibę Komendy Głównej ZWZ do kraju oraz mianował dotychczasowego zastępcę Komendantem Głównym. Gen. dyw. Stefan Rowecki pełnił funkcję komendanta ZWZ, a następnie dowódcy Armii Krajowej do 30 czerwca 1943 r. tj. do momentu aresztowania go przez Gestapo. Kolejnymi dowódcami Armii Krajowej byli: gen. dyw. Tadeusz Komorowski ps. „Bór” w okresie od lipca 1943 r. do 2 października 1944 r., a następnie gen. bryg. Leopold Okulicki ps. „Niedźwiadek”, od 3 października 1944 r. do 19 stycznia 1945 r.

PRZYWÓDCY POLSKI WALCZĄCEJ

PRZYWÓDCY POLSKI WALCZĄCEJ

(źródło: Instytut Pamięci Narodowej)

Komendant Główny podlegał Naczelnemu Wodzowi Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz był w zależności politycznej od Delegata Rządu. Komenda Główna, stworzona na wzór przedwojennego Sztabu Głównego, składała się z siedmiu oddziałów: Oddział I Organizacyjny (planowanie i organizacja działań, sprawy personalne. Oddziałowi podlegały m.in.: Centralne Biuro Legalizacyjne, Wojskowa Służba Kobiet oraz Szefostwo Służby Sprawiedliwości i Duszpasterstwo), Oddział II Informacyjno-Wywiadowczy (sprawy bezpieczeństwa, wywiadu ofensywnego, kontrwywiadu, legalizacji i łączności), Oddział III Operacyjno-Szkoleniowy (planowanie i przygotowywanie działań związanych z walką zbrojną i przyszłym powstaniem powszechnym oraz koordynowanie prac inspektorów poszczególnych rodzajów broni), Oddział IV Kwatermistrzostwa (koordynacja prac służb uzbrojenia, intendentury, sanitarnej, geograficznej i weterynaryjnej, produkcja konspiracyjna), Oddział V Łączności Operacyjnej (sprawy łączności operacyjno-technicznej, w tym także produkcja sprzętu, planowanie i odbiór przrzutów, służba kurierska), Oddział VI Biuro Informacji i Propagandy (kierował całokształtem działalności propagandowej), Oddział VII Finansów i Kontroli (kontrola gospodarki finansowej i zaopatrzenia finansowego oraz organizowaniem lokali konspiracyjnych).

Działalność dywersyjno-bojową prowadziły wydzielone jednostki. W kwietniu 1940 r. powstał Związek Odwetu (ZO). Jego powstanie miało na celu ujęcie walki bieżącej w jedną formę organizacyjną na wszystkich szczeblach dowodzenia, podporządkowaną jednemu ośrodkowi dyspozycyjnemu. ZO prowadził akcje na terenie Generalnego Gubernatorstwa i terenach włączonych do Rzeszy Niemieckiej. Jedną z ważniejszych akcji przeprowadzonych przez ZO była akcja „Wieniec”, mająca na celu wysadzenie torów kolejowych w warszawskim węźle kolejowym.

Latem 1941 r. powołano do życia wydzieloną organizację dywersyjną o kryptonimie „Wachlarz”. Powstała ona w związku z wybuchem konfliktu niemiecko-radzieckiego i miała na celu prowadzenie dywersji na terenach na wschód od przedwojennej granicy Polski na szlakach aprowizacyjnych armii niemieckiej.

W listopadzie 1943 r., w celu uporządkowanie odcinka walki czynnej, zostało powołane Kierownictwo Dywersji „Kedyw”. Jednostka ta zajmowała się przeprowadzaniem

August Emil Fieldorf dowódca „Kedywu”
KG AK

(źródło: Wojskowe Biuro Historyczne)

i organizacją akcji bojowych, zamachów, sabotażu oraz dywersji. Powstała z połączenia Związku Odwetu oraz będącej w likwidacji wydzielonej organizacji dywersyjnej „Wachlarz”. Do działań Kedywu włączono również Grupy Szturmowe Szarych Szeregów oraz członków Tajnej Organizacji Wojskowej. Na każdym szczeblu dowodzenia znajdował się oficer Kedywu odpowiedzialny za prowadzenie działalności bojowej.

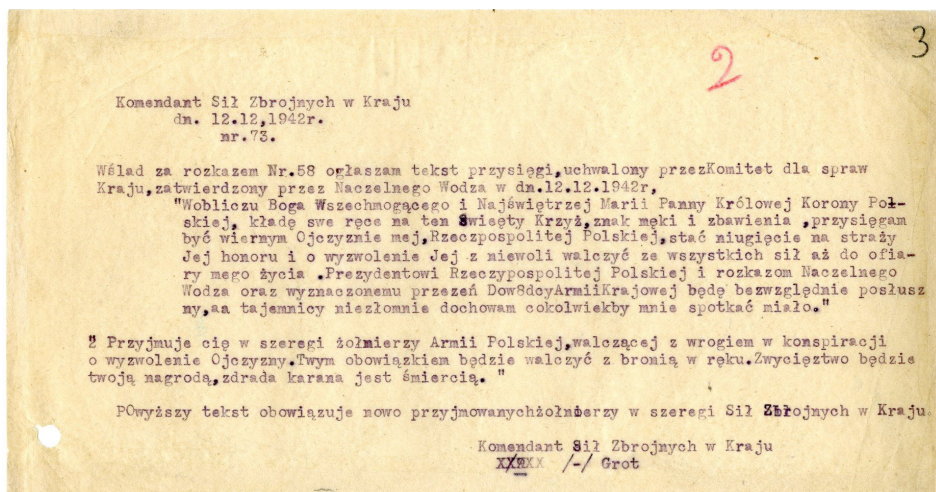
Niebagatelną rolę odegrał wywiad Armii Krajowej. Według ustaleń Polsko-Brytyjskiej Komisji Historycznej wynika, że aż połowa tajnych raportów dla aliantów pochodziła od Polaków. Jednym z największych sukcesów polskiego wywiadu było zdobycie informacji o konstrukcji oraz lokalizacji ośrodków badawczych broni V-1 oraz V-2.

Prowadzenie skutecznej walki z okupantem było uzależnione od stanu uzbrojenia. W początkowym okresie broń w głównej mierze pochodziła z tzw. „odzysku” z porwrażeńiowych pobojowisk oraz ze zdobyczy na Niemcach. W późniejszym okresie sprzęt wojskowy był dostarczany przez aliantów dzięki zrutom lotniczym. Ważnym źródłem pozyskania uzbrojenia była również produkcja własna. W konspiracyjnych warsztatach produkowane były m.in. pistolety maszynowe „Sten” i „Błyskawica” czy granaty tzw. filipinki i sidolówki.

W okresie funkcjonowania ZWZ ukształtowała się ostatecznie struktura organizacyjno-terytorialna. Struktura terenowa oparta została o przedwojenny podział administracyjny Polski. Powstały cztery obszary: lwowski, białostocki, warszawski i zachodni oraz samodzielne okręgi: Kraków, Lublin, Łódź, Radom-Kielce, Śląsk, Warszawa-Miasto, Wilno. Okręgi podzielone były na obwody, które odpowiadały terytorialnie przedwojennym powiatom, a te z kolei podzielone były na placówki, odpowiadające gminom. Na czele każdego okręgu stali komendanci, posiadający własne sztaby.

Głównym zadaniem ZWZ-AK było przygotowanie i zwycięskie przeprowadzenie powstania powszechnego. Idea ta pojawiła się już pod koniec 1939 r. i opierała się na założeniu, że wybuch powszechnego zrywu nastąpi z chwilą wejścia na ziemie polskie odtworzonych sił zbrojnych na zachodzie. Nad jej rozwinięciem i skonkretyzowaniem rozpoczął pracę gen. Kazimierz Sosnkowski, a następnie kolejni dowódcy ZWZ-AK. W ramach programu wsparcia powstania powszechnego, urzeczywistniono koncepcję powietrznej łączności z krajem. Dzięki temu przerzucano wysoko wyspecjalizowanych w różnych specjalnościach żołnierzy AK do zadań specjalnych – cichociemnych (cc.). Ich zadaniem oprócz walki bieżącej było przygotowanie ochotniczej armii konspiracyjnej do ostatecznego starcia. Prowadzono również akcję scaleniową, która w latach 1940–1944 objęła co najmniej 20 organizacji konspiracyjnych. Były wśród nich m.in. Narodowa Organizacja Wojskowa, Tajna Organizacja Wojskowa, Bataliony Chłopskie, a także część Narodowej Organizacji Wojskowej. Zmieniająca się sytuacja polityczno-militarna spowodowała, że ostatecznie w 1944 r. zawieszono realizację planu. W momencie, gdy okazało

się, że Armia Czerwona jako pierwsza wejdzie na terytorium Polski, uruchomiono plan „Burza”. Akcja ta nie miała charakteru powszechnego, a realizowana była w poszczególnych regionach kraju w momencie zbliżania się tam Armii Czerwonej. Miało to w swym założeniu pokazać, że Polacy występują tam w roli gospodarza, jako suwerenna siła sojusznica, mająca zorganizowane siły zbrojne i administrację. Niestety ten symboliczny akt niezależności nie miał już większego wpływu na późniejszą sytuację Polski i żołnierzy AK.

Rota przysięgi Armii Krajowej
(źródło: Archiwum Akt Nowych)

Armia Krajowa była największym w Europie podziemnym wojskiem, zorganizowanym do walki z okupantem niemieckim. W największym momencie jej rozwoju liczebność sięgała ok. 350-380 tys. zaprzysiężonych żołnierzy. Cieszyła się też ogromnym poparciem społeczeństwa, które udzielało członkom organizacji wszelkiej pomocy, począwszy od przekazywania konspiracyjnym strukturom przydatnych dla nich informacji, po żywienie oddziałów leśnych. Ludność cywilna często płaciła za pomoc najwyższą cenę, stając się ofiarą represji. Walka prowadzona przez AK była rozwijana na skalę niespotykaną w żadnym innym okupowanym kraju. Wyróżniała ją ogromna różnorodność działań: wywiad, kontrwywiad, dywersja, niepodległościowa propaganda, łączność kurierska i radiowa, szkolenie kadr, legalizacja, pozyskiwanie broni, a także obecność konspiracyjna w obozach jenieckich i obozach zagłady.

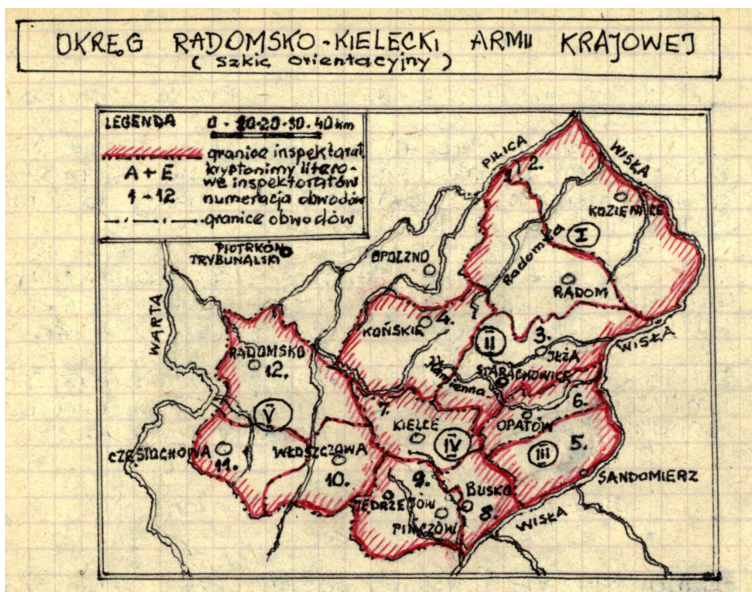
Największą operacją militarną Armii Krajowej było powstanie warszawskie. Przez sześćdziesiąt trzy dni powstańcy prowadzili zaciekle walki z przeważającymi i lepiej uzbrojonymi siłami wroga. Mimo przegranej zryw ten stał się symbolem bezgranicznej odwagi i poświęcenia Polaków w walce o wolność.

„Biuletyn Informacyjny” z 2 sierpnia 1944 r.
informujący o wybuchu powstania warszawskiego
(źródło: Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy)

działała do 1944 r., a ostatnim miejscem postoju była Częstochowa. W okresie funkcjonowania okręg ten miał czterech komendantów: płk. Leopolda Endel-Ragisa ps. „Wiesław”, „Śląski”, „Lipiński”, płk. Feliksa Jędrzychowskiego ps. „Ostroga”, płk. Stanisława Dworzaka ps. „Daniel”, „Przemysław”, „Tęcza” i płk. Jana Zientarskiego ps. „Mieczysław”, „Ein”. Okręg podzielony był na 5 Inspektoratów: A-Radom, B-Starachowice, C-Sandomierz, D-Kielce, E-Częstochowa. One z kolei podzielone były na obwody.

Na terenie przedwojenne-
go woj. kieleckiego utworzono
Samodzielny Okręg Radom-
sko-Kielecki ZWZ-AK. Ze
względów bezpieczeństwa
Komenda Okręgu wielo-
krotnie zmieniała swoją
siedzibę. W początkowym
okresie, do październi-
ka 1940 r., znajdowała się
w Kielcach, następnie w la-
tach 1940–1942 w Radomiu.
Później przeniesiono ją do
Skarżyska-Kamiennej, gdzie

Schematyczny podział Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK
(źródło: AIPN w Kielcach)

W Radomiu, ze względu na duże nasilenie wojskowych i cywilnych struktur administracji niemieckiej (Radom był siedzibą dystryktu w Generalnym Gubernatorstwie), prowadzenie wielu form działalności konspiracyjnej tj. kolportaż, mały sabotaż czy zdobywanie broni było ogromnie utrudnione. Natomiast mocno rozwinęła się działalność wywiadowcza. Zajmująca się tym samodzielna ekspozytura wywiadowcza o kryptonimie „Sosna” prowadziła działalność na wielu płaszczyznach polegających na: kontroli korespondencji sortowanej w urzędach pocztowych, badaniu nastrojów wśród Niemców, rozpoznawaniu operacji niemieckich sił bezpieczeństwa, w tym zwłaszcza Policji Bezpieczeństwa, mających na celu inwigilację struktur konspiracyjnych oraz tropienie osób podejrzanych o współpracę z Gestapo.

Przebieg

Elektronika Radom: bez zmian wyrobiskach prawa ograniczenia biuletynu dla gromadzenia; zakres użycia prawa przez ludność cywilną od godz. 7 - 11 i 15-19,50. Cieszenia sobie pałb w sobotę po południu i w niedzielę.

"Data" Elektronika Obuda: bez zmian jak w raporcie na m-c XII.43

"Briessner" bez zmian; w dalszym ciągu powołania akcyontów. Pracownicy jak w XII

W XII.43

Stan "spasobu metalu" na 31.1.44:

Alumini	299	
Anders Al legierungen	228	
Blat	271	
Kupfer	1079	
Stalowa u. Tschak	1079	
Bronza	1677	
Wiedling	1918	
Litowa 10% Dof	95	

w naleśniku przesłany wynik produkcji na m-c I.44.

Elektronika Broni

Stan materiałowy na magazynie 01. Fabr. Broni na m-c I.44

Rb ws 98	- 529.712	Ogony -	2.664
Ula	- 117.080	Pistolety -	764
Kosier	- 260.220	Łańcuchy -	12.626
Smery	- 65.412	Pistolety przebieg	11.047
Detali	- 8.750	tylko	1.587

Produkcja na m-c grudzień:

Przebieg 01:

Nr. 5009 Huska	ant	22.375
5010 podst. muszki		22.362
5011 sprst. podst. muszki		18.975
5012 sprst. podst. muszki		18.975
5013 sprst. podst. muszki		18.975
5014 sprst. podst. muszki		18.975
5015 sprst. podst. muszki		18.975
5016 sprst. podst. muszki		18.975
5017 sprst. podst. muszki		18.975
5018 sprst. podst. muszki		18.975
5019 sprst. podst. muszki		18.975
5020 sprst. podst. muszki		18.975
5021 sprst. podst. muszki		18.975
5022 sprst. podst. muszki		18.975
5023 sprst. podst. muszki		18.975
5024 sprst. podst. muszki		18.975
5025 sprst. podst. muszki		18.975
5026 sprst. podst. muszki		18.975
5027 sprst. podst. muszki		18.975
5028 sprst. podst. muszki		18.975
5029 sprst. podst. muszki		18.975
5030 sprst. podst. muszki		18.975
5031 sprst. podst. muszki		18.975
5032 sprst. podst. muszki		18.975
5033 sprst. podst. muszki		18.975
5034 sprst. podst. muszki		18.975
5035 sprst. podst. muszki		18.975
5036 sprst. podst. muszki		18.975
5037 sprst. podst. muszki		18.975
5038 sprst. podst. muszki		18.975
5039 sprst. podst. muszki		18.975
5040 sprst. podst. muszki		18.975
5041 sprst. podst. muszki		18.975
5042 sprst. podst. muszki		18.975
5043 sprst. podst. muszki		18.975
5044 sprst. podst. muszki		18.975
5045 sprst. podst. muszki		18.975
5046 sprst. podst. muszki		18.975
5047 sprst. podst. muszki		18.975
5048 sprst. podst. muszki		18.975
5049 sprst. podst. muszki		18.975
5050 sprst. podst. muszki		18.975
5051 sprst. podst. muszki		18.975
5052 sprst. podst. muszki		18.975
5053 sprst. podst. muszki		18.975
5054 sprst. podst. muszki		18.975
5055 sprst. podst. muszki		18.975
5056 sprst. podst. muszki		18.975
5057 sprst. podst. muszki		18.975
5058 sprst. podst. muszki		18.975
5059 sprst. podst. muszki		18.975
5060 sprst. podst. muszki		18.975
5061 sprst. podst. muszki		18.975
5062 sprst. podst. muszki		18.975
5063 sprst. podst. muszki		18.975
5064 sprst. podst. muszki		18.975
5065 sprst. podst. muszki		18.975
5066 sprst. podst. muszki		18.975
5067 sprst. podst. muszki		18.975
5068 sprst. podst. muszki		18.975
5069 sprst. podst. muszki		18.975
5070 sprst. podst. muszki		18.975
5071 sprst. podst. muszki		18.975
5072 sprst. podst. muszki		18.975
5073 sprst. podst. muszki		18.975
5074 sprst. podst. muszki		18.975
5075 sprst. podst. muszki		18.975
5076 sprst. podst. muszki		18.975
5077 sprst. podst. muszki		18.975
5078 sprst. podst. muszki		18.975
5079 sprst. podst. muszki		18.975
5080 sprst. podst. muszki		18.975
5081 sprst. podst. muszki		18.975
5082 sprst. podst. muszki		18.975
5083 sprst. podst. muszki		18.975
5084 sprst. podst. muszki		18.975
5085 sprst. podst. muszki		18.975
5086 sprst. podst. muszki		18.975
5087 sprst. podst. muszki		18.975
5088 sprst. podst. muszki		18.975
5089 sprst. podst. muszki		18.975
5090 sprst. podst. muszki		18.975
5091 sprst. podst. muszki		18.975
5092 sprst. podst. muszki		18.975
5093 sprst. podst. muszki		18.975
5094 sprst. podst. muszki		18.975
5095 sprst. podst. muszki		18.975
5096 sprst. podst. muszki		18.975
5097 sprst. podst. muszki		18.975
5098 sprst. podst. muszki		18.975
5099 sprst. podst. muszki		18.975
5100 sprst. podst. muszki		18.975
5101 sprst. podst. muszki		18.975
5102 sprst. podst. muszki		18.975
5103 sprst. podst. muszki		18.975
5104 sprst. podst. muszki		18.975
5105 sprst. podst. muszki		18.975
5106 sprst. podst. muszki		18.975
5107 sprst. podst. muszki		18.975
5108 sprst. podst. muszki		18.975
5109 sprst. podst. muszki		18.975
5110 sprst. podst. muszki		18.975
5111 sprst. podst. muszki		18.975
5112 sprst. podst. muszki		18.975
5113 sprst. podst. muszki		18.975
5114 sprst. podst. muszki		18.975
5115 sprst. podst. muszki		18.975
5116 sprst. podst. muszki		18.975
5117 sprst. podst. muszki		18.975
5118 sprst. podst. muszki		18.975
5119 sprst. podst. muszki		18.975
5120 sprst. podst. muszki		18.975
5121 sprst. podst. muszki		18.975
5122 sprst. podst. muszki		18.975
5123 sprst. podst. muszki		18.975
5124 sprst. podst. muszki		18.975
5125 sprst. podst. muszki		18.975
5126 sprst. podst. muszki		18.975
5127 sprst. podst. muszki		18.975
5128 sprst. podst. muszki		18.975
5129 sprst. podst. muszki		18.975
5130 sprst. podst. muszki		18.975
5131 sprst. podst. muszki		18.975
5132 sprst. podst. muszki		18.975
5133 sprst. podst. muszki		18.975
5134 sprst. podst. muszki		18.975
5135 sprst. podst. muszki		18.975
5136 sprst. podst. muszki		18.975
5137 sprst. podst. muszki		18.975
5138 sprst. podst. muszki		18.975
5139 sprst. podst. muszki		18.975
5140 sprst. podst. muszki		18.975
5141 sprst. podst. muszki		18.975
5142 sprst. podst. muszki		18.975
5143 sprst. podst. muszki		18.975
5144 sprst. podst. muszki		18.975
5145 sprst. podst. muszki		18.975
5146 sprst. podst. muszki		18.975
5147 sprst. podst. muszki		18.975
5148 sprst. podst. muszki		18.975
5149 sprst. podst. muszki		18.975
5150 sprst. podst. muszki		18.975
5151 sprst. podst. muszki		18.975
5152 sprst. podst. muszki		18.975
5153 sprst. podst. muszki		18.975
5154 sprst. podst. muszki		18.975
5155 sprst. podst. muszki		18.975
5156 sprst. podst. muszki		18.975
5157 sprst. podst. muszki		18.975
5158 sprst. podst. muszki		18.975
5159 sprst. podst. muszki		18.975
5160 sprst. podst. muszki		18.975
5161 sprst. podst. muszki		18.975
5162 sprst. podst. muszki		18.975
5163 sprst. podst. muszki		18.975
5164 sprst. podst. muszki		18.975
5165 sprst. podst. muszki		18.975
5166 sprst. podst. muszki		18.975
5167 sprst. podst. muszki		18.975
5168 sprst. podst. muszki		18.975
5169 sprst. podst. muszki		18.975
5170 sprst. podst. muszki		18.975
5171 sprst. podst. muszki		18.975
5172 sprst. podst. muszki		18.975
5173 sprst. podst. muszki		18.975
5174 sprst. podst. muszki		18.975
5175 sprst. podst. muszki		18.975
5176 sprst. podst. muszki		18.975
5177 sprst. podst. muszki		18.975
5178 sprst. podst. muszki		18.975
5179 sprst. podst. muszki		18.975
5180 sprst. podst. muszki		18.975
5181 sprst. podst. muszki		18.975
5182 sprst. podst. muszki		18.975
5183 sprst. podst. muszki		18.975
5184 sprst. podst. muszki		18.975
5185 sprst. podst. muszki		18.975
5186 sprst. podst. muszki		18.975
5187 sprst. podst. muszki		18.975
5188 sprst. podst. muszki		18.975
5189 sprst. podst. muszki		18.975
5190 sprst. podst. muszki		18.975
5191 sprst. podst. muszki		18.975
5192 sprst. podst. muszki		18.975
5193 sprst. podst. muszki		18.975
5194 sprst. podst. muszki		18.975
5195 sprst. podst. muszki		18.975
5196 sprst. podst. muszki		18.975
5197 sprst. podst. muszki		18.975
5198 sprst. podst. muszki		18.975
5199 sprst. podst. muszki		18.975
5200 sprst. podst. muszki		18.975
5201 sprst. podst. muszki		18.975
5202 sprst. podst. muszki		18.975
5203 sprst. podst. muszki		18.975
5204 sprst. podst. muszki		18.975
5205 sprst. podst. muszki		18.975
5206 sprst. podst. muszki		18.975
5207 sprst. podst. muszki		18.975
5208 sprst. podst. muszki		18.975
5209 sprst. podst. muszki		18.975
5210 sprst. podst. muszki		18.975
5211 sprst. podst. muszki		18.975
5212 sprst. podst. muszki		18.975
5213 sprst. podst. muszki		18.975
5214 sprst. podst. muszki		18.975
5215 sprst. podst. muszki		18.975
5216 sprst. podst. muszki		18.975
5217 sprst. podst. muszki		18.975
5218 sprst. podst. muszki		18.975
5219 sprst. podst. muszki		18.975
5220 sprst. podst. muszki		18.975
5221 sprst. podst. muszki		18.975
5222 sprst. podst. muszki		18.975
5223 sprst. podst. muszki		18.975
5224 sprst. podst. muszki		18.975
5225 sprst. podst. muszki		18.975
5226 sprst. podst. muszki		18.975
5227 sprst. podst. muszki		18.975
5228 sprst. podst. muszki		18.975
5229 sprst. podst. muszki		18.975
5230 sprst. podst. muszki		18.975
5231 sprst. podst. muszki		18.975
5232 sprst. podst. muszki		18.975
5233 sprst. podst. muszki		18.975
5234 sprst. podst. muszki		18.975
5235 sprst. podst. muszki		18.975
5236 sprst. podst. muszki		18.975
5237 sprst. podst. muszki		18.975
5238 sprst. podst. muszki		18.975
5239 sprst. podst. muszki		18.975
5240 sprst. podst. muszki		18.975
5241 sprst. podst. muszki		18.975
5242 sprst. podst. muszki		18.975
5243 sprst. podst. muszki		18.975
5244 sprst. podst. muszki		18.975
5245 sprst. podst. muszki		18.975
5246 sprst. podst. muszki		18.975
5247 sprst. podst. muszki		18.975
5248 sprst. podst. muszki		18.975
5249 sprst. podst. muszki		18.975
5250 sprst. podst. muszki		18.975
5251 sprst. podst. muszki		18.975
5252 sprst. podst. muszki		18.975
5253 sprst. podst. muszki		18.975
5254 sprst. podst. muszki		18.975
5255 sprst. podst. muszki		18.975
5256 sprst. podst. muszki		18.975
5257 sprst. podst. muszki		18.975
5258 sprst. podst. muszki		18.975
5259 sprst. podst. muszki		18.975
5260 sprst. podst. muszki		18.975
5261 sprst. podst. muszki		18.975
5262 sprst. podst. muszki		18.975
5263 sprst. podst. muszki		18.975
5264 sprst. podst. muszki		18.975
5265 sprst. podst. muszki		18.975
5266 sprst. podst. muszki		18.975
5		

W czasie akcji „Burza” w Okręgu Radomsko-Kieleckim AK, trwającej od 1 sierpnia do 6 października 1944 r., częściowo odtworzono 2, 7 i 28 Dywizję Piechoty. Zadaniem tych sił miała być współpraca z Armią Czerwoną przy opanowaniu lewego brzegu Wisły oraz większych miast Kielecczyny. Działania te zostały zawieszone rozkazem Dowódcy AK, zarządzającym marsz na pomoc walczącej Warszawie. Jednak mimo podjętych prób, rozkazu tego nie udało się wykonać. Od października 1944 r. nastąpiła stopniowa demobilizacja pułków.

W wyniku styczniowej ofensywy Armii Czerwonej w 1945 r. ziemie polskie zostały wyzwolone spod okupacji niemieckiej. W związku z tym oraz sytuacją polityczną, w której Polska znalazła się w strefie wpływów Związku Radzieckiego, gen. Okulicki rozwiązał Armię Krajową. W dniu 19 stycznia 1945 r. „Niedźwiadek” w rozkazie napisał:

Żołnierze Armii Krajowej!

Daję Wam ostatni rozkaz. Dalszą swą pracę i działalność prowadźcie w duchu odzyskania pełnej niepodległości Państwa i ochrony ludności polskiej przed zagładą. Starajcie się być przewodnikami Narodu i realizatorami niepodległego Państwa Polskiego. W tym działaniu każdy z Was musi być dla siebie dowódcą. W przekonaniu, że rozkaz ten spełnicie, że zostaniecie na zawsze wierni tylko Polsce oraz by Wam ułatwić dalszą pracę – z upoważnienia Pana Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej zwalnię Was z przysięgi i rozwiązuję szeregi AK.

W imieniu służby dziękuję Wam za dotychczasową ofiarną pracę.

Wierzę głęboko, że zwycięży nasza Święta Sprawa, że spotkamy się w prawdziwie wolnej i demokratycznej Polsce.

Niech żyje Wolna, Niepodległa, Szczęśliwa Polska.

Żołnierze Armii Krajowej w okresie Polski Ludowej byli szykanowani, mordowani, niejednokrotnie aresztowani i skazywani na wieloletnie wyroki za samą przynależność do tej organizacji. Wielu też chwyciło ponownie za broń i ginęło w walce z nowym ustrojem lub musiało uciekać przed represjami za granicę. Dopiero po przemianach ustrojowych 1989 r., ci co przeżyli, mogli z dumą powiedzieć: *byliśmy żołnierzami Armii Krajowej.*

(źródło: Instytut Pamięci Narodowej)

„Szare Szeregi”

Eugeniusz Stasiński urodził się 19 lutego 1913 r. w Radomiu w rodzinie Tadeusza i Berty z domu Austen. Zmarł 16 sierpnia 1944 r. w Warszawie. Pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie. Ostatni stopień wojskowy: kapitan. Używane pseudonimy: „Piotr Pomian”. Kawaler Orderu Virtuti Militari. Odznaczony również Krzyżem Walecznych (dwukrotnie) oraz pośmiertnie Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski.

Wychował się w Radomiu. Po ukończeniu szkoły powszechnej, w 1927 r. został słuchaczem Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Radomiu. W czasie nauki aktywnie działał w III Radomskiej Drużynie Harcerzy im. Tadeusza Kościuszki, a następnie prowadził VII Drużynę Harcerzy im. płk Leopolda Lisa-Kuli przy Państwowej Średniej Szkole Technicznej Kolejowej w Radomiu. W maju 1932 r. otrzymał dyplom nauczyciela szkół powszechnych. Trudna sytuacja na lokalnym rynku pracy spowodowała, że w 1933 r. wyjechał z miasta. Otrzymał pracę w Szkole Powszechnej w Cykarzewie pod Częstochową, gdzie dał się poznać jako energiczny i wszechstronnie przygotowany pedagog.

W 1934 r. powołany został do służby wojskowej. W jej ramach odbył szkolenie podstawowe w 24 Pułku Piechoty w Łucku, a następnie skierowany został na dywizyjny kurs podchorążych piechoty w 27 Dywizji Piechoty w Sarnach, który ukończył z wynikiem bardzo dobrym. W okresie od 1 czerwca do 1 października 1935 r. odbył praktykę w 50 Pułku Strzelców Kresowych. Mianowany podporucznikiem ze starszeństwem od 1 stycznia 1937 r. z przydziałem służbowym do 74 Górnośląskiego Pułku Piechoty.

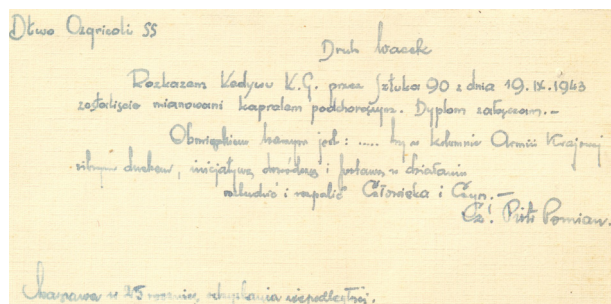
Po wyjściu do cywila Stasiński powrócił do zawodu nauczyciela. Otrzymał angaż w Szkole Powszechnej nr 21 w Częstochowie. Na nowym terenie również włączył się aktywnie w działalność harcerską. W październiku 1938 r. został hufcowym I Hufca Harcerzy w Częstochowie, a już w lutym 1939 r. mianowany harcmistrzem pełnił funkcję referenta drużyn w częstochowskiej Komendzie Hufca. W pracy harcerskiej poznał swoją przyszłą żonę Irenę, nauczycielkę, z którą zawarł związek małżeński 31 stycznia 1938 r.

Pod koniec sierpnia 1939 r. Stasiecki został zmobilizowany i ze swoim macierzystym pułkiem wziął udział w kampanii polskiej 1939 r. Po rozbiciu jego jednostki przedarł się do Warszawy, a w październiku powrócił do Częstochowy. W listopadzie powierzono mu funkcję kierownika szkoły, w której pracował przed wybuchem wojny. Stasiecki zaangażował się w pracę konspiracyjną, prowadząc tajne nauczanie.

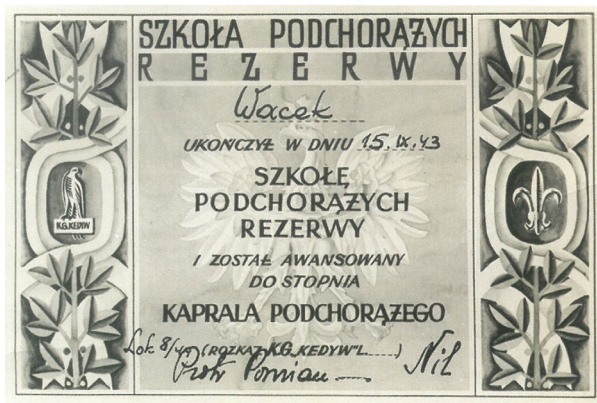
1 maja 1941 r. Niemcy zwolnili go z funkcji kierownika szkoły. Zagrożony aresztowaniem, w lipcu 1941 r. opuścił Częstochowę. Przez krótki czas ukrywał się w leśniczówce pod Włoszczową, a jesienią 1941 r. wyjechał do Warszawy, wezwany przez naczelnika Szarych Szeregów do Kwatery Głównej. Początkowo pełnił funkcję wizytatora, a następnie przybocznego Naczelnika Szarych Szeregów. W 1943 r. został komendantem Szkoły Podchorążych „Agricola”, używając ps. „Piotr Pomian”. Na początku 1944 r. został przydzielony jako kierownik wychowawczy do batalionu szturmowego AK „Zośka”. W maju 1944 r. został awansowany do stopnia porucznika, zostając jednocześnie

zastępcą Naczelnika Szarych Szeregów.

W powstaniu warszawskim walczył jako zastępca dowódcy batalionu AK „Zośka”. Brał udział w natarciu na szkołę przy ul. Okopowej, w zdobyciu „Gęsiówki” czy magazynów na Stawkach. Poległ w nocy z 16 na 17 sierpnia 1944 r. prowadząc atak na ruiny getta. Pośmiertnie awansowany do stopnia kapitana ze starszeństwem od 15 sierpnia 1944 r.

Zawiadomienie o nadaniu stopnia kaprała podchorążego druhowi „Wackowi” podpisane przez Eugeniusza Stasieckiego ps. „Piotr Pomian”
(zbiory Mariana Mischczuka)

Świadectwo ukończenia Szkoły Podchorążych Rezerwy podpisane przez gen. Augusta Emila Fieldorfa ps. „Nil” i Eugeniusza Stasieckiego ps. „Piotr Pomian”
(zbiory Mariana Mischczuka)

A black and white portrait of a young man with short, dark hair, wearing a suit jacket, white shirt, and a dark tie with small white polka dots. He is looking directly at the camera with a neutral expression.

Pierwsze lata swojego życia spędził w rodzinnym Przytyku, wychowując się wśród liczego rodzeństwa. Tam też w 1916 r. rozpoczął naukę w Publicznej Szkole Powszechniej, którą ukończył w 1923 r. Po rocznej przerwie kontynuował na-

W sierpniu 1931 r. został powołany do służby wojskowej, w ramach której ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy

[illegible]

— 14 —

Piechoty w Zambrowie. Praktykę wojskową odbył w 72 Pułku Piechoty w Radomiu, gdzie pełnił funkcję dowódcy drużyny. Mianowany podporucznikiem ze starszeństwem od 1 stycznia 1935 r. i przeniesiony do 24 Pułku Piechoty w Łucku. W 1937 r. został delegowany na kurs oficerów do Szkoły Uzbrojenia w Warszawie, a po jego ukończeniu skierowany do pracy w Komisji Wojskowej przy filii Zakładów im. Hipolita Cegielskiego w Rzeszowie jako odbiorca materiałów uzbrojenia.

Po wybuchu II wojny światowej przeniesiony został do Szefostwa Uzbrojenia Dowództwa Okręgu Korpusu nr X w Przemyśle. Przekroczył granicę węgierską i został osadzony w obozie internowania. Po ucieczce z obozu przedostał się w lutym 1940 r. do Marsylii. Tam trafił do Ośrodka Szkoleniowego Legii Oficerskiej w Vichy. Po upadku Francji ewakuowany do Anglii, gdzie otrzymał przydział do 8 Brygady Kadrowej Strzelców, a następnie jako dowódca pociągu pancernego „A” w Wadebridge. Zgłosił się na ochotnika do służby w kraju. Przeszedł szkolenie w zakresie dywersji. Został zaprzysiężony 28 lipca 1942 r. Awansowany do stopnia porucznika we wrześniu 1942 r., skoczył do kraju w nocy z 3 na 4 września 1942 r. w operacji nr XII. Zrzutu dokonano na placówkę o kryptonimie „Żaba” koło Łowicza. Dotarł do Warszawy, gdzie przeszedł

Wincenty Michalczewski
Wielka Brytania 1945 r.
(źródło: Studium Polski Podziemnej
w Londynie)

aklimatyzację a następnie został skierowany do Oddziału IV Kwatermistrzowskiego sztabu Obszaru Lwowskiego AK na stanowisko szefa uzbrojenia obszaru. Tam m.in. dokonywał zakupów broni dla potrzeb konspiracji, uruchomił produkcję granatów tzw. sidolówek. Michalczewski w kwietniu 1943 r. został przypadkowo aresztowany pod fałszywym nazwiskiem Witold Romeyko. Został osadzony w więzieniu, skąd 3 października 1943 r. został wysłany do obozu koncentracyjnego KL Auschwitz. 8 listopada 1943 r. przeniesiony został do obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen. Tam doczekał wyzwolenia przez wojska amerykańskie w maju 1945 r. Powrócił do Polski w październiku 1948 r. jako repatriant wojskowy i zamieszkał w Jedlni Letnisko. Zatrudniony kolejno w: Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłowego, z którym odbudowywał Fabrykę Broni w Radomiu (1949–1955), Cementowni „Przyjaźń” w Wierzbicy jako główny inżynier (1955–1961) oraz Przedsiębiorstwie Projektowania i Dostaw Inwestycyjnych oraz Transportu Technologicznego i Składowania „Techmatrans” w Radomiu jako starszy projektant (1961–1974). W międzyczasie w 1957 r. ukończył studia na Politechnice Warszawskiej i uzyskał stopień inżyniera budownictwa.

W kwietniu 2019 r. Rada Miejska w Radomiu zdecydowała o nazwaniu jednej z ulic imieniem kpt. Wincentego Michalczewskiego.

Żołnierze AK w służbie specjalnej – – cichociemni

Tadeusz Jan Gaworski urodził się 25 grudnia 1916 r. w Radomiu w rodzinie Andrzeja i Ewy z domu Gębczyk. Zmarł 5 kwietnia 1963 w Londynie. Ostatni stopień wojskowy: kapitan. Używane pseudonimy: „Lawa”, „Tadziunio”. Kawaler Orderu Virtuti Militari. Odznaczony również Krzyżem Walecznych. Wspomnienia wydane w pracy zbiorowej pt. *Drogi Cichociemnych*

Bardzo krótko przebywał w Radomiu. W 1921 r. rodzina Gaworskich wyjechała do Lwowa. Tam Tadeusz ukończył szkołę powszechną i V Gimnazjum Humanistyczne, uzyskując w 1937 r. maturę. Od września 1937 r. był słuchaczem Dywizyjnego Kursu Podchorążych Rezerwy w Stanisławowie, a następnie w Ostrowi-Komorowie. Praktykę odbył w 40 Pułku Piechoty Dzieci Lwowskich. 1 września 1939 r. został mianowany podporucznikiem.

Brał udział w kampanii polskiej 1939 r., jako dowódca plutonu w ośrodku zapasowym 5 Dywizji Piechoty. Uczestniczył w obronie Lwowa. Aresztowany przez Rosjan 23 września i uwięziony w obozie jenieckim, skąd w październiku udało mu się uciec. W grudniu 1939 r. przekroczył granicę węgierską, gdzie został internowany. W lutym 1940 r.

Tadeusz Gaworski w Zgrupowaniu AK „Kampinos”, wrzesień 1944 r.
(źródło: AIPN w Warszawie)

przez Jugosławię i Włochy dotarł do Francji i trafił do obozu w Coetquidan. Po upadku Francji przedostał się do Anglii, gdzie otrzymał przydział do 3 Brygady Kadrowej Strzelców, a następnie do 1 Samodzielnej Brygady Spadochronowej. W lipcu 1941 r. zgłosił się do służby w Kraju. Przeszedł cykl szkoleń w zakresie dywersyjnym z wynikiem ogólnym dobrym. W opinii szefa Oddziału VI ppłk Michała Protasewicza, był: *Poważny, zrównoważony, konsekwentny, posiada dużą ambicję pracy. W życiu praktyczny i zaradny. Koleżeński. Inteligencja duża. Wiedza wojskowa na wysokim poziomie i stale pracuje nad jej pogłębianiem. Patriotyzm i lojalność bez zastrzeżeń.*

W styczniu 1942 r. został zaprzysiężony na rotę Armii Krajowej, w listopadzie tego roku awansowany do stopnia porucznika. Skoczył do kraju w nocy z 25 na 26 stycznia 1943 r. w operacji nr XVIII. Wyładował na placówce zrzutowej ok. 16 km od Radomia. W marcu 1943 r. został dowódcą plutonu lotniczego podporządkowanego

Szkolenie nowych żołnierzy, Tadeusz Gaworski piąty od lewej, wrzesień 1944 r.

(źródło: AIPN w Warszawie)

bezpośrednio Wydziałowi Lotniczemu KG AK. Brał udział w szeregu akcji dywersyjnych i partyzanckich, m. in. w akcji „Polowanie” (likwidacja dygnitarzy niemieckich), czy też akcji „Jula” (przeprowadzenie dywersji jednocześnie na kilku szlakach komunikacyjnych).

W powstaniu warszawskim „Lawa” otrzymał zadanie opanowania lotniska Okęcie. Po nieudanym ataku Gaworski zmuszony został do wycofania się z oddziałem poza Warszawę, gdzie dołączył do Grupy AK Kampinos. Brał udział w wielu akcjach przeciw okupantowi m.in. w Truskawiu, gdzie wydzielona grupa żołnierzy rozbiła pododdział Brygady Szturmowej SS RONA. Po rozbiciu Grupy Kampinos pod Jaktorowem, Gaworski przedostał się w Góry Świętokrzyskie. Podczas jednej z potyczek został ranny w nogę. Nie mogąc dalej prowadzić walki, 8 października 1944 r. rozwiązał oddział, a sam udał się na leczenie do Szydłowca. 15 stycznia 1945 r. został awansowany do stopnia kapitana. Po rozwiązaniu Armii Krajowej pozostał w konspiracji do września 1945 r., a następnie wyjechał do Anglii. Pozostał na emigracji do końca życia

Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie posiada, przekazany w 1982 r., za pośrednictwem Ambasady Polskiej w Londynie, pistolet Colt wz. 1911 należący do kpt. Tadeusza Gaworskiego.

Kierownictwo Dywersji „Kedyw” KG AK

Wacław Piotr Janaszek urodził się 1 grudnia 1903 r. w Radomiu w rodzinie Józefa i Genowefy z domu Kubicka. Zmarł 27 września 1944 r. w Warszawie. Pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie. Ostatni stopień wojskowy: podpułkownik. Używane pseudonimy: „Radomski”, „Jaryna”, „Boryna”, „Wacek”, „Bolek”. Kawaler Orderu Virtuti Militari. Odznaczony również Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918–1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i trzykrotnie Krzyżem Walecznych.

Wychowywał się w Radomiu, jednak po wybuchu I wojny światowej rodzina Janaszków zmuszona była wyjechać w głąb Rosji. Tam uczęszczał do gimnazjum, najpierw w Kijowie a następnie w Woroneżu. W 1920 r. zdał egzaminy wstępne do Korpusu Kadetów nr 2 w Modlinie i został przyjęty do klasy IV. W czasie nauki w korpusie brał udział, jako ochotnik, w walkach na przedpolu Warszawy, za co został awansowany do stopnia kaprała. W czerwcu 1923 r. otrzymał świadectwo ukończenia Korpusu Kadetów nr 2.

Wacław poświęcił się karierze wojskowej. W październiku 1923 r. rozpoczął studia w Oficerskiej Szkole Inżynierii w Warszawie. W czasie nauki kolejno awansowany: w kwietniu 1924 r. na plutonowego podchorążego, a w lipcu tego roku na sierżanta podchorążego. 1 października 1925 r. ukończył zasadniczy

Wacław Janaszek (z lewej)
w mundurze kadeckim
(zbiory Macieja Janaszka-Seydlitz)

kurs Oficerskiej Szkoły Inżynierii w Warszawie i został minowany podporucznikiem w Korpusie Inżynierii i Saperów. Kontynuując studia we wrześniu 1926 r. uzyskał świadectwo ukończenia pełnego kursu Oficerskiej Szkoły Inżynierii. W okresie międzywojennym pełnił kolejno służbę w: 5 Pułku Saperów w Krakowie jako oficer oświatowy (1927–1928), batalionie szkoleniowym saperów w Modlinie (1928–1929), Centrum Wyszkożenia Saperów w Modlinie (1929–1934), batalionie mostowym w Nowym Dworze (1934–1936). W tym czasie był kolejno awansowany do stopnia porucznika (1927), a następnie kapitana (1935). W latach 1936–1938 studiował w Wojskowej Szkole Głównej Inżynierii i ukończył ją uzyskując tytuł inżyniera wojskowego w dziedzinie budownictwa fortyfikacji.

Wacław Janaszek brał udział w kampanii polskiej 1939 r., pełniąc funkcję oficera w dowództwie saperów Armii „Pomorze”. Po rozbiciu wojsk polskich w bitwie na Bzurą przedostał się przez Puszcę Kampinoską do Warszawy, biorąc udział w obronie stolicy.

Pod koniec września 1939 r. Janaszek przystąpił do tworzonej organizacji konspiracyjnej Służba Zwycięstwu Polski. Po rozwiązaniu SZP związał się z Polską Organizacją Zbrojną (POZ), w której pełnił funkcję członka Komendy Głównej i Komendanta Okręgu Warszawa-miasto. W tym czasie założył i redagował czasopismo „Żołnierz Polski”. W 1941 r. został awansowany do stopnia majora. W 1942 r. Wacław Janaszek został mianowany szefem sztabu „Kedywu” Komendy Głównej AK.

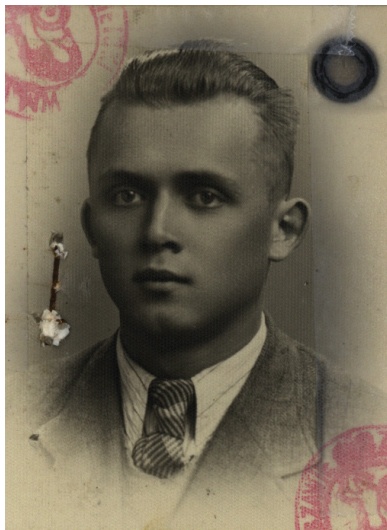
W powstaniu warszawskim był szefem sztabu Zgrupowania „Radosław”. Pełnił także przez pewien czas obowiązki dowódcy Zgrupowania, w zastępstwie ранego

płk. Jana Mazurkiewicza. Na wniosek „Radosława” z 15 sierpnia 1944 r. Janaszek awansowany został do stopnia podpułkownika. Dowodził m.in. natarciem sił Starówki, mającym na celu połączenie Starego Miasta z Żoliborzem. 25 sierpnia 1944 r. został ciężko ranny, a miesiąc później zamordowany przez Niemców w szpitalu powstańczym na Powiślu.

Ausweis Wacława Janaszka na fałszywe nazwisko Łyżniak
(zbiory Macieja Janaszka-Seydlitza)

W powstaniu warszawskim

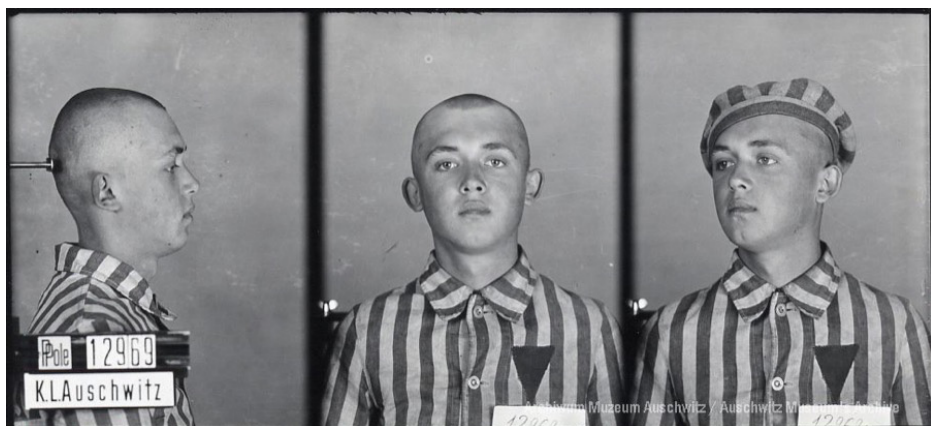

Edward Leopold Ciesielski urodził się 16 listopada 1922 r. w Woli Korzeniowej w rodzinie Stanisława i Zofii z domu Natkańska. Zmarł 23 października 1962 r. w Warszawie. Pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie. Ostatni stopień wojskowy: podporucznik. Używane pseudonimy: „Kula”, „Beton”. Pośmiertnie wydane wspomnienia pt. *Wspomnienia oświęcimskie*, Kraków 1968, wznowione pt. *Do widzenia Auschwitz*, Warszawa 2020.

Dzieciństwo spędził przy rodzicach. W 1936 r. rozpoczął naukę w czteroletniej Szkole Handlowej Męskiej Stowarzyszenia Kupców Polskich w Radomiu, którą ukończył w 1940 r. W Radomiu nawiązał pierwsze kontakty konspiracyjne i działał w tym okresie pod ps. „Kula”. Na przełomie 1940/41, z inicjatywy Jana Sołty ps. „Ośka”, późniejszego dowódcy oddziału partyzanckiego Batalionów Chłopskich, współorganizował punkty nasłuchu radiowego. Z uzyskanych tą drogą informacji, przygotowywali gazetkę w formie ulotki pt. „Wiadomości Radia Zagranicznego”. Powielarnia znajdowała się w Szkole Handlowej w Radomiu.

Edward Ciesielski został aresztowany w Szydlowcu pod zarzutem posiadania broni i 24 lutego 1941 r. przewieziony do więzienia w Radomiu, gdzie przebywał do kwietnia 1941 r. Został wyznaczony do transportu i 5 kwietnia 1941 r. trafił do KL Auschwitz.

W obozie otrzymał numer 12969. Prowadził kartoteki więźniów zatrudnionych w stolarni, a w późniejszym czasie został magazynierem na bloku szpitalnym tzw. tyfusowym. Prawdopodobnie pomogła mu w tym dobra znajomość języka niemieckiego, dzięki czemu często służył za tłumacza. W obozie poznał rtm. Witolda Pileckiego, który wciągnął go w czerwcu 1941 r. do pracy konspiracyjnej. W 1943 r. Pilecki wtajemniczył go w plany ucieczki. Wraz z jeszcze jednym więźniem Janem Redzejem, w nocy z 26 na 27 kwietnia 1943 r., uciekli z piekarni, znajdującej się poza obozem. Po sześciu dniach dotarli do Bochni, gdzie przez kilka miesięcy Edward Ciesielski ukrywał się u rodziny Oborów pod fałszywym nazwiskiem Adam Wiśniewski. Działał również w tamtejszej placówce AK.

Zdjęcie obozowe Edwarda Ciesielskiego
(źródło: Miejsce Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau)

W listopadzie 1943 r. został przerzucony do Warszawy, gdzie ukrywał się do wybuchu powstania warszawskiego. Ciesielski brał udział w walkach powstańczych pod ps. „Beton” w ramach IV Zgrupowania „Gurt”, walczącego w Śródmieściu-Północ. Podczas walk został ciężko ranny. Trafił do szpitala, gdzie cudem powrócił do zdrowia. Po upadku powstania uciekł z niewoli i przedostał się na teren Kielecczyny, gdzie odnowił kontakty z Janem Sońtą ps. „Ośka” i innymi konspiratorami spod znaku Batalionów Chłopskich.

W 1945 r. Edward przeniósł się do Warszawy. W związku ze swoją działalnością konspiracyjną został aresztowany. W 1946 r., wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie, został skazany na karę śmierci. W wyniku akcji zbierania podpisów pod prośbą o złagodzenie kary, skazanym na śmierć w tym procesie zmieniono wyroki na kary długoletniego więzienia. Edward Ciesielski odbywał karę w więzieniach we Wronkach, Rawiczu i Sztumie. Zwolniony został w dniu 9 marca 1954 r.

Po odzyskaniu wolności zatrudniony był jako stenotypista w Sejmie. Przeżycia okupacyjne i pobyt w więzieniach Polski Ludowej bardzo odbił się na zdrowiu Ciesielskiego, co doprowadziło do jego przedwczesnej śmierci.

Po ucieczce z KL Auschwitz 1943 r., od lewej:
Jan Redzej, Witold Pilecki, Edward Ciesielski
(źródło: Instytut Pamięci Narodowej)

W powstaniu warszawskim

Ludwik Gruszczyński urodził się 22 marca 1920 r. w Nadolnej k. Chlewisk w rodzinie Stanisława i Bronisławy z domu Słoń. Zmarł 25 grudnia 1995 r. w Skarżysku-Kamiennej. Pochowany na cmentarzu komunalnym w Skarżysku-Kamiennej. Ostatni stopień wojskowy: plutonowy. Używane pseudonimy: „Gruszka”. Odnaczony Krzyżem Walecznych, War Medal 1939–1945, Krzyżem Armii Krajowej, Krzyżem Powstańcym, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945.

Wychowywał się wśród liczego rodzeństwa, jednak ze względu na ciężkie warunki materialne rodziny dość wcześnie zmuszony został do podjęcia pracy zarobkowej. W tym celu wyjechał do Warszawy. Tam zastał go wybuch wojny. Jako ochotnik zgłosił się do wojska i brał udział w obronie Grochowa. Po kapitulacji powrócił w rodzinne strony, podejmując się pracy w sklepie prowadzonym przez krewnego.

Wiosną 1940 r. Gruszczyński podjął się pierwszych zadań konspiracyjnych. Ludwik pomagał w organizacji zaopatrzenia dla Oddziału Wydzielonego Wojska Polskiego pod dowództwem mjr Henryka Dobrzańskiego ps. „Hubal” oraz zbierał informacje o ruchach żandarmerii oraz agentach niemieckich tropiących ten oddział. Po pacyfikacji wsi Hucisko, Skłoby i Stefanków, w obawie przed niemieckimi represjami, Gruszczyński wyjechał do Warszawy. W stolicy znalazł zatrudnienie w sklepie Borejkiwicza oraz włączył się w dalszą działalność konspiracyjną przyjmując ps. „Gruszka”.

W sierpniu 1943 roku podczas nielegalnego przewozu towarów po godzinie policyjnej, został aresztowany i osadzony na Pawiaku. Dzięki temu, że nie był rozpracowany przez Gestapo, pracodawcy udało się go wykupić.

Wybuch powstania warszawskiego zastał go w Śródmieściu. Dołączył do grupy osób związanych z organizacją Korpus Bezpieczeństwa rtm. Władysława Olszowskiego ps. „Sokół”. Utworzyli obronę odcinka w sektorze ulic Bracka-Nowogrodzka-Żurawia. W ciągu kilku dni oddział rozrósł się do ponad 150 osób i jako Batalion KB „Sokół” walczył do końca powstania, podporządkowany Armii Krajowej w podobwodzie Śródmieście Południowe. Gruszczyński uczestniczył w wielu akcjach

bojowych batalionu. Wielokrotnie, mimo przewagi ogniowej wroga, powstrzymywał wraz z kolegami natarcia Niemców z mocno umocnionego i zajętego przez nich Banku Gospodarstwa Krajowego. Po upadku powstania trafił do niewoli.

Zaświadczenie nadania „War Medal 1939–45”
(zbiory Mariusza Gruszczyńskiego)

Z obozu przejściowego w Ożarowie Mazowieckim został 8 października 1944 r. przetransportowany do Stalagu 344 Lamsdorf. 21 października przeniesiony został do Stalagu XVIII C Markt-Pongau, skąd w styczniu 1945 r. udało mu się uciec. Przedostał się do Szwajcarii, a następnie dołączył do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i walczył

w jej szeregach o wyzwolenie Belgii i Holandii. W 1948 r. został zdemobilizowany i w tym samym roku powrócił do kraju. Brał udział w odbudowie Warszawy.

W kraju za swoją przeszłość w AK był szykanowany i wielokrotnie przesłuchiwany przez Urząd Bezpieczeństwa. Przez szereg lat nie mógł również znaleźć stałego zatrudnienia. Ostatecznie zamieszkał w Skarżysku-Kamiennej, gdzie znalazł zatrudnienie w Zakładach Metalowych Mesko. Pracował tam do przejścia na emeryturę w 1980 r. Brał aktywny udział w organizacjach kombatanckich, najpierw w ZBOWiD, a następnie w Światowym Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Staraniem wnuków, Mariusza i Łukasza, w Szkole Podstawowej nr 3 w Skarżysku-Kamiennej 20 marca 2017 r. została odsłonięta tablica pamiątkowa poświęcona plut. Ludwikowi Gruszczyńskiemu.

Ludwik Gruszczyński,
w przysiadzie pierwszy z lewej
(zbiory Mariusza Gruszczyńskiego)

Radomianie od „Robota”

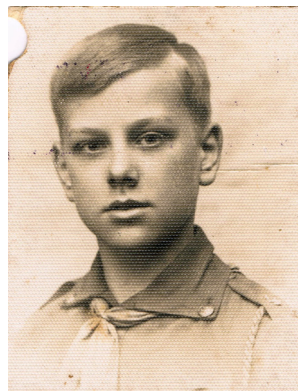

Jerzy Witold Sęk urodził się 29 sierpnia 1925 r. w Radomiu w rodzinie Andrzeja i Marianny z domu Lenarczyk. Zmarł w drugiej połowie lipca 1945 r. w Zwoleniu. Pochowany na cmentarzu rzymskokatolickim w Radomiu. Ostatni stopień wojskowy: plutonowy podchorąży. Używane pseudonimy: „Świstak”.

W 1932 r. rozpoczął naukę w Szkole Powszechnej nr 8 im. Tadeusza Kościuszki, którą kończył w czerwcu 1939 r. Zachowane książki ocen, znajdujące się w Archiwum Państwowym w Radomiu pokazują, że był uczniem dobrym, osiągającym oceny w większości dobre i bardzo dobre, choć przytrafiały się i oceny dostateczne. Młodzieńczy okres życia tak scharakteryzował:

Chwile mojego dzieciństwa przepędziłem beztrząsco jak to u małych dzieci bywa. Z początku życie nie układało się tak gładko, ale później nastąpiło polepszenie. W siódmym roku życia zacząłem uczęszczać do szkoły powszechnej kształcąc i rozwijając swój umysł. W 1936 r. wstąpiłem do IV-tej drużyny harcerskiej, przeżywając wśród grona przyjaciół niezapomniane chwile. Wakacje zwykle spędzałem w obozie POW w Kozienicach, odpoczywając po trudach szkolnych. Po odpoczynku znów następowały dni przepełnione gorączkową pracą. Aż w końcu po 7-iu latach pracy kończyłem szkołę powszechną, żegnając się z moimi przyjaciółmi. Nadchodził czas egzaminu do szkoły średniej, więc uczyłem się z całą energią, aby zdać do szkoły średniej.

Mimo, że nie dostał się do wymarzonej szkoły, nie zrezygnował z dalszej edukacji. Już w czasie okupacji niemieckiej kształcił się w zawodzie ślusarza.

Jerzy Sęk w mundurze harcerskim, lata trzydzieste XX w.
(zbiory Marek Pietruszka)

W maju 1943 r. został zaprzysiężony do Armii Krajowej. Przeszedł kursy dywersyjno-minerskie w Warszawie w mieszkaniu na Mokotowie. Następnie wyjechał wraz z grupą „spalonych” członków stołecznej konspiracji w Góry Świętokrzyskie. Otrzymał przydział do plutonu I warszawskiego w stopniu strzelca. Przeszedł cały szlak bojowy II Zgrupowania ppor. cc. Waldemara Szwieca „Robota”. Na okres zimy został przerzucony do Warszawy.

W lutym 1944 r. wyjechał na Nowogródczynę w ślad za dowódcą Zgrupowań por. Janem Piwnikiem „Ponurym”. Początkowo wszedł w skład 1 kompanii VII batalionu 77 pułku piechoty AK. Po reorganizacji batalionu, przeniesiony został do 4 kompanii, do plutonu szturmowego, którego dowódcą był kpr. pchor. Janusz Skalski „Lin”. Pluton ten, jako znak rozpoznawczy, nosił naszyty na rękawie emblemat z motywem skrzyżowanych granatów oraz charakterystycznie podwinięte rękawy. W plutonie szturmowym „Świstak”, już w stopniu kpr. pchor., pełnił funkcję dowódcy drużyny. W VII batalionie służył do jego rozwiązania w dniu 18 lipca 1944 r.

Następnie przedarł się na zachód w kierunku Warszawy. Dotarł do Kampinosu już w czasie trwania powstania warszawskiego i brał udział w walkach powstańczych na terenie puszczy.

W 1945 r., po wkroczeniu wojsk sowieckich na terytorium Polski centralnej, zaangażował się w dalszą działalność w podziemiu poakowskim. Był członkiem grupy dowodzonej przez Rocha Iwańskiego ps. „Ponury”.

Jerzy Sęk zginął w Zwoleniu w lipcu 1945 r. W czasie wykonywania zadania został zaatakowany przez przebywających w mieście żołnierzy sowieckich. Ranny, widząc beznadziejność swej sytuacji, popełnił samobójstwo. Pierwotnie pochowany został na cmentarzu w Zwoleniu, a następnie staraniem rodziny przewieziony do Radomia. Spoczywa w Kwaterze Legionowej.

W konspiracji
poakowskiej, od lewej:
Zbigniew Lamparczyk
ps. „Kmicic”,
Edmund Adamiec-
Gracki ps. „Bajan”,
Jerzy Sęk ps. „Świstak”,
Zwoleń 1945 r.
(zbiory Marek Pietruszka)

Radomianie od „Robota”

Witold Bronisław Jurczyński urodził się 14 marca 1922 r. w Radomiu w rodzinie Romana i Katarzyny z domu Włodarska. Zmarł 28 października 1944 r. na Wykusie. Pochowany na cmentarzu partyzanckim w Kielcach w bezimiennej mogile. Ostatni stopień wojskowy: kapral. Używane pseudonimy: „Czajek”. Odznaczony Krzyżem Walecznych.

Witold Jurczyński ukończył 6 klas szkoły powszechnej. Należał także do Związku Harcerstwa Polskiego. W wieku 15 lat podjął pracę zarobkową. W okresie od 16 września 1937 do 31 stycznia 1940 r. był zatrudniony w Ubezpieczalni Społecznej w Radomiu w charakterze pracownika fizycznego-gońca. Jednocześnie uczył się zawodu kierowcy, odbywając praktykę przy szoferach tejże Ubezpieczalni Społecznej, która trwała od 14 października 1937 do 31 sierpnia 1939 r. W styczniu 1940 r. rozwiązał umowę na własną prośbę, lecz prawdopodobnie trudna sytuacja materialna spowodowała, że po kilku miesiącach ponownie zaczął ubiegać się o zatrudnienie w tym zakładzie. Z całą pewnością nie był to jeden powód. Stały etat dawał względne bezpieczeństwo przed aresztowaniem i wywózką na przymusowe roboty do III Rzeszy. Jednocześnie możliwości wynikające z pracy w publicznej instytucji mogły okazać się bardzo przydatne dla konspiracji, do której wstąpił

Witold Jurczyński na Wykusie w 1943 r.
(foto Feliks Konderski ps. „Jerzy” © Mariusz Baran-Barański)

już pod koniec 1939 r. Ostatecznie do Ubezpieczalni Społecznej został przyjęty 10 czerwca 1940 r., w początkowym okresie w charakterze gońca (opłacany był od sztuki doręczonej korespondencji), a od września na pełnym etacie w charakterze pracownika fizycznego z przydziałem do referatu egzekucji. W drugiej połowie 1941 r. powołany został do przymusowej służby w Pomocniczej Służbie Obrony Przeciwlotniczej (Luftschutzhilfdienst) w charakterze kierowcy. Po zakończeniu służby w LHD powrócił do swoich obowiązków, jednak 6 listopada 1941 r. zwolnił się z Ubezpieczalni na własną prośbę. Od 20 grudnia 1941 r. pełnił obowiązki szofera sanitariusza w Ambulatorium Kolejowym w Radomiu, a następnie od 25 stycznia do 31 marca 1942 r. był kierowcą w Zawodowej Miejskiej Straży Pożarnej w Radomiu. Jurczyński od 1942 r. ukrywał się. Był poszukiwany przez Policję Bezpieczeństwa (Sipo), która prowadziła przeciw niemu śledztwo w ramach sprawy SP IV C 4-2396/42 o przynależność do ruchu oporu.

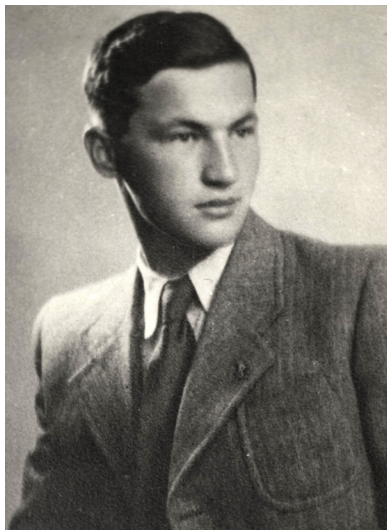
Zagrożony aresztowaniem, latem 1943 r. skierowany został do tworzonych przez por. Jana Piwnika ps. „Ponury” oddziałów partyzanckich. Otrzymał przydział do plutonu I warszawskiego w stopniu strzelca, wchodzącego w skład II Zgrupowania. Dowodzone przez ppor. cc. Waldemara Szwieca ps. „Robot” Zgrupowanie przeprowadziło szereg dobrze zaplanowanych i precyzyjnie zorganizowanych akcji, z których najważniejszą było opanowanie Końskich 1 września 1943 r., w czwartą rocznicę wybuchu wojny. Jurczyński początkowo pełnił funkcję sekcyjnego 2 drużyny, a 9 sierpnia 1943 r. został mianowany jej dowódcą. Po pewnym czasie awansował także do stopnia kaprała. Mówił o sobie żartobliwie: *Najzdolniejszy kierowca w Generalnym Gubernatorstwie*.

Zmarł w wyniku tragicznego wypadku 28 października 1943 r. Tego dnia, rano, odpoczywający po nocnej służbie, wstając spod drzewa trącił o korzeń stopką swego pistoletu maszynowego sten. Broń wypaliła i pocisk trafił go w oko. Zginął na miejscu. Prawie jednocześnie z tym zdarzeniem rozpoczęła się najtragiczniejsza trzecia obława na Zgrupowania Partyzanckie AK „Ponury”. Po zakończonej niemieckiej operacji „Czajek” został pochowany w zbiorowej mogile na Wykusie. Wiosną 1945 r. jego ciało zostało ekshumowane i przeniesione na Cmentarz Partyzancki w Kielcach.

Żołnierze plutonu I warszawskiego, od lewej: NN, Jacek Sziperling ps. „Jacek”, Adam Wolf ps. „Adaś”, Jerzy Sęk ps. „Świstak”, Witold Jurczyński ps. „Czajek”, Wykus 1943 r. (foto Feliks Konderko ps. „Jerzy” © Mariusz Baran-Barański)

Partyzanci dowódcy

Kazimierz Julian Załęski urodził się 24 stycznia 1919 r. w Radomiu w rodzinie Krzysztofa i Rozalii z domu Grajewska. Zmarł 10 listopada 2009 r. w Kielcach. Pochowany na cmentarzu w Żarnowie. Ostatni stopień wojskowy: porucznik (później awansowany do stopnia generała brygady). Używane pseudonimy: „Bończa”. Kawaler Orderu Virtuti. Militari. Odznaczony, również Krzyżem. Walecznych. (trzykrotnie). oraz innymi medalami wojskowymi i państwowymi.

Naukę rozpoczął w szkole powszechnej na Zamłynie, a od 1929 r. kontynuował ją w gimnazjum im. Tytusa Chałubińskiego. W gimnazjum należał do ZHP, pełniąc funkcję drużynowego. Szkołę ukończył w 1938 r., uzyskując świadectwo dojrzałości. W tym samym roku powołany został do służby wojskowej, w ramach której ukończył Wołyńską Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim. Praktykę odbył w 28 Pułku Artylerii Lekkiej w Zajezerzu pod Dęblinem. Z tym pułkiem walczył w kampanii polskiej 1939 r. m.in. pod Wieluniem, Pabianicami oraz w obronie Warszawy.

Po kapitulacji stolicy powrócił do Radomia. Na początku 1940 r. został zaprzyszczony do ZWZ, przyjmując pseudonim „Bończa”. W konspiracji pełnił funkcję Komendanta Dzielnicy AK Zamłynie. W początkowym okresie ze swoimi ludźmi zajmował się szkoleniem, konserwacją broni i rozpoznaniem rozmieszczenia wojsk niemieckich. W 1941 r. został mianowany podporucznikiem. W tym samym roku został jednym z wykładowców kursu podchorążych. Organizował również kolportaż prasy podziemnej.

Na początku 1944 r. utworzył oddział partyzancki z zagrożonych aresztowaniem radomskich harcerzy. Dołączyli do zgrupowania „Kamień” Narodowych Sił Zbrojnych, stając się oddziałem „Las 3”. W maju 1944 r. przeszedł ze swoją grupą pod komendę Obwodu AK Piotrków Trybunalski. Przeprowadził szereg akcji zbrojnych, likwidując niemieckie posterunki czy niszcząc transporty kolejowe. Stoczył także kilkanaście walk m.in. pod Wyśmierzycami, Maksymilianowem, Stefanowem i Diablą Górą koło Żarnowa.

W lipcu 1944 r., w ramach koncentracji, oddział Załęskiego wszedł w skład odtwarzanego 25 Pułku Piechoty AK. „Bończa” został dowódcą 1. kompanii tego pułku, a następnie dowódcą batalionu i awansowany do stopnia porucznika. Podczas ataku na posterunek żandarmerii w Przysusze we wrześniu 1944 r. „Bończa” został ciężko ranny.

W nowej powojennej rzeczywistości Załęski podjął dalszą walkę konspiracyjną. Pod fałszywym nazwiskiem Kazimierz Gąsiorowski objął funkcję oficera wywiadu w strukturach organizacji NIE w Kielcach. Podjął również studia na Uniwersytecie Jagiellońskim. Następnie zorganizował w Jeleniej Górze szlaki przerzutowe dla „spalonych” członków Armii Krajowej. Był poszukiwany przez Urząd Bezpieczeństwa i ostatecznie w 1949 r. został aresztowany. Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Łodzi został skazany na 5 lat więzienia.

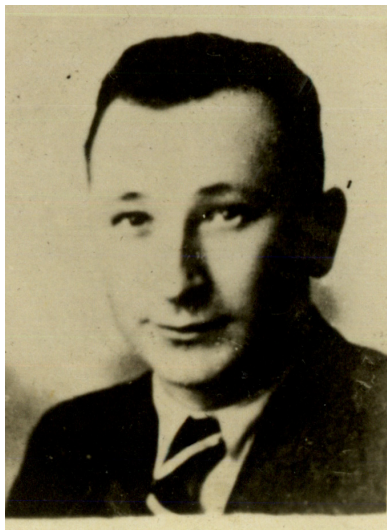
Kazimierz Załęski w czasie służby wojskowej
(źródło: Izba Tradycji Hufca ZHP Radom-Miasto)

Kazimierz Załęski zdjęcie sygnalityczne
(źródło: AIPN we Wrocławiu)

Po wyjściu na wolność Kazimierz Załęski zamieszkał w Kielcach i zajął się pracą zawodową. Mocno zaangażował się w działalność społeczną i charytatywną. Był członkiem założycielem Światowego Związku Żołnierzy AK i prezesem Zarządu Okręgu Kieleckiego „Jodła” tej organizacji. Zabiegał o upamiętnienie miejsc pamięci narodowej. Na cmentarzu w Żarnowie utworzył kwaterę żołnierzy 25. Pułku Piechoty AK, na którą przenoszono prochy żołnierzy z rozsianych partyzanckich mogił.

Partyzanci dowódcy

Antoni Heda urodził się 11 października 1916 r. w Małomierzycach koło Iłży w rodzinie Jana i Antoniny z domu Dziura. Zmarł 14 lutego 2008 w Warszawie, pochowany na cmentarzu w Podkowie Leśnej. Ostatni stopień: kapitan (później awansowany do stopnia generała brygady). Używane pseudonimy: „Szczupak”, „Szary”. Kawaler Orderu Virtuti Militari. Odznaczony również Krzyżem Walecznych oraz Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. Autor książki: *Wspomnienia „Szarego”*, Warszawa 1991 (pierwsze wydanie).

W 1923 r. rozpoczął edukację w miejscowej szkole powszechnej. Po ukończeniu pięciu klas przeniesiony został do szkoły powszechnej w Rzeczniowie, gdzie dokończył edukację na poziomie podstawowym. W 1931 r. zdał egzaminy i został przyjęty do Kolejowej Szkoły Technicznej w Radomiu na wydział mechaniczny. Po ukończeniu całkowitego czteroletniego kursu i odbyciu praktyki uzyskał w czerwcu 1936 r. tytuł technika mechanika. Przeszedł również przeszkolenie w zakresie zbrojeniowym w sekcji broni kalibrowej. We wrześniu tego roku podjął się pracy w fabryce zbrojeniowej w Starachowicach. Rok później powołany został do służby wojskowej, w ramach której ukończył Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy 2. Dywizji Piechoty Legionów przy 4 Pułku Piechoty w Kielcach. Po wyjściu do cywila Heda powrócił do pracy w Starachowicach.

Antoni Heda uczestniczył w kampanii polskiej 1939 r., walcząc w składzie 12 Dywizji Piechoty m.in. pod Iłżą. Po zakończeniu walk powrócił w rodzinne strony. Na początku 1940 r. zaangażował się w działalność konspiracyjną w strukturach ZWZ.

Podczas pobytu na Kresach, latem 1940 r. został aresztowany przez NKWD i osadzony w więzieniu w Brześciu. W wyniku agresji niemieckiej na Związek Radziecki odzyskał wolność. Antoni Heda nie cieszył się nią długo. Został zatrzymany przez Niemców i osadzony w obozie jenieckim Stalag 107. W grudniu 1941 r. podjął udaną próbę ucieczki. Po odzyskaniu wolności powrócił do służby w konspiracji.

W 1943 r. objął stanowisko komendanta Podobwołu Iłża AK, a następnie referenta Kedywu. Jesienią 1943 r. dowodził oddziałem partyzanckim. Jedną z najbardziej spektakularnych akcji „Szarego” w tym okresie było rozbięcie niemieckiego

Antoni Heda stoi pierwszy od lewej, jesień 1943 r.
(źródło: AIPN w Warszawie)

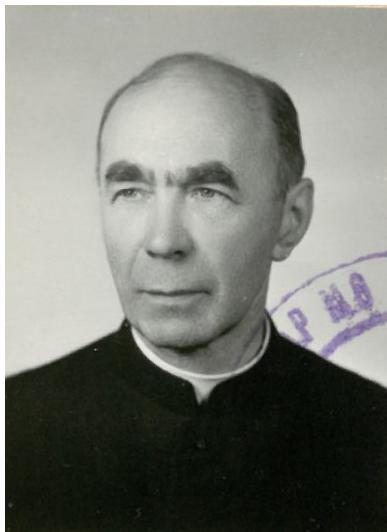
Antoni Heda podczas uroczystości kombatanckich w Radoszycach, lata osiemdziesiąte XX w.
(foto Stanisław Dudek)

aresztu w Starachowicach i uwolnienie ok. 80 osób. W 1944 r. dokonał ataku na Końskie uwalniając z aresztu ok. 70 ludzi. W czasie akcji „Burza” początkowo dowodził II batalionem 3 Pułku Piechoty Legionów AK, a w październiku 1944 r. został dowódcą tego pułku. Walczył m.in. pod Radoszycami, Trawnnikami i Szewcami.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej Antoni Heda kontynuował działalność konspiracyjną. W nocy z 4 na 5 sierpnia 1945 r. na czele zgrupowania oddziałów z Radomia i Kielc przeprowadził brawurową akcję rozbicia więzienia w Kielcach. W czasie trwającej ok. 2 godziny akcji żołnierze „Szarego” opanowali więzienie, uwalniając ok. 350 osób. Ten śmiały dowódca stał się jednym z najbardziej poszukiwanych przez Urząd Bezpieczeństwa. W lipcu 1948 r. został aresztowany. W 1950 r. Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Kielcach został skazany na karę śmierci, zamienioną przez Bolesława Bierutą, na dożywotnie więzienie. Został objęty amnestią i wyszedł na wolność w 1956 r. Przez cały okres komunizmu był szykanowany i prześladowany. Mimo to dalej prowadził działalność niepodległościową. 13 grudnia 1981 r., jako działacz „Solidarności”, został internowany w Ośrodku Odosobnienia w Warszawie-Białołęce, z którego zwolniono go w czerwcu 1982 r.

W uznaniu zasług Sejm Rzeczypospolitej Polskiej VI kadencji na posiedzeniu w dniu 28 lutego 2008 r. uczcił zmarłego minutą ciszy.

Kapelani Armii Krajowej

Stanisław Sikorski urodził się 23 kwietnia 1910 r. w Kazimierzy Wielkiej w rodzinie Antoniego i Katarzyny z domu Kusak. Zmarł 12 Grudnia 1993 r. w Radomiu, pochowany na cmentarzu rzymskokatolickim w Radomiu. Ostatni stopień: pułkownik. Używane pseudonimy: „Jęk”, „Borowik”. Kawaler Orderu Virtuti Militari. Odznaczony również wieloma odznaczeniami wojskowymi i państwowymi.

Świadectwo maturalne uzyskał w 1929 r. Następnie wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Sandomierzu, które ukończył w 1934 r. Świecenia kapłańskie przyjął 29 czerwca 1934 roku w Sandomierzu z rąk ordynariusza Diecezji Sandomierskiej, bp. Włodzimierza Jasińskiego.

Do 1939 r. pełnił posługę kapłańską kolejno w parafii: św. Mikołaja w Żarnowie, św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Chlewiskach, św. Michała Archaniola w Łagowie Opatowskim i Opieki Najświętszej Maryi Panny w Radomiu.

Od 1938 r. ks. Sikorski starał się o przeniesienie pod jurysdykcję Ordynariatu Polowego. Jego marzeniem była praca z młodzieżą wojskową nad kształtowaniem jej światopoglądu. Nie uzyskał jednak zgody od administratora apostolskiego diecezji sandomierskiej bp. Jana Lorka.

Po wybuchu II wojny światowej ks. Sikorski pełnił funkcję proboszcza w parafii św. Mikołaja

Uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego pod pomnik Ludzi Skrzywdzonych w związku z Robotniczym Protestem 25 czerwca 1976 r. Ks. Stanisław Sikorski trzeci z lewej, Radom 1981 r. (źródło: AIPN w Radomiu)

w Kielczynie, a wiosną 1940 r. przeniesiony został do parafii św. Michała Archaniola w Ostrowcu Świętokrzyskim.

5 sierpnia 1941 r. powrócił do Radomia. Został wikariuszem w parafii św. Jana Chrzciciela. Oprócz posługi duszpasterskiej, aktywnie zaangażował się w tym czasie w działalność konspiracyjną w strukturach ZWZ-AK. W swoim mieszkaniu, które było jednocześnie skrynką kontaktową, przechowywał pieczętki służące konspiratorom do fałszowania niemieckich dokumentów. Kilkakrotnie przenosił broń oraz opiekował się rodzinami, które były w trudnych warunkach. Doprowadził do wypuszczenia siedmiu osób z niemieckiego więzienia, wśród których znajdował się kpt. Edward Frankiewicz „Kruk”, kwatermistrz Obwodu Radom AK.

W czasie akcji „Burza” na terenie Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK pełnił funkcję kapelana w 72 Pułku Piechoty AK Ziemi Radomskiej. Formalnie otrzymał przydział do pierwszego batalionu, dowodzonego przez por. Edmunda Mickiewicza „Zrywa”, jednak będąc jedynym księdzem, sprawował posługę dla całego pułku. Przeszedł cały szlak bojowy, aż do rozwiązania pułku w październiku 1944 r. Mimo demobilizacji ks. Sikorski pozostał w lesie z partyzantami por. Krzysztofa Hofmana ps. „Cyprian”. W uznaniu zasług, w grudniu 1944 r., został odznaczony Orderem Virtuti Militari.

Po rozwiązaniu Armii Krajowej ks. Sikorski powrócił do posługi duszpasterskiej. Nie zerwał jednak kontaktów konspiracyjnych. Użyczył swojego mieszkania na narady, m.in. w tym lokalu powstał plan rozbicia więzienia w Radomiu w nocy z 8 na 9 września 1945 r.

Przez okres rządów komunistycznych był rozpracowywany agenturalnie jako były kapelan AK oraz współpracownik organizacji WiN, przejawiający negatywną postawę wobec władz PRL. Wielokrotnie karany grzywnami za niestosowanie się do poleceń władz PRL. W latach 1964–1965 trwało opracowanie ks. Sikorskiego w charakterze kandydata na TW (tajnego współpracownika), jednak ze względu na jego nieprzejednaną postawę wobec ówczesnych władz, ostatecznie z tego zrezygnowano.

Ks. Stanisław Sikorski przez cały okres powojenny utrzymywał ścisłe związki z żołnierzami AK, biorąc m.in. udział w ich zjazdach i spotkaniach.

Obrazek z jubileuszu pięćdziesięciolecia kapłaństwa ks. Stanisława Sikorskiego
(źródło: Parafia pw. św. Jana Chrzciciela w Radomiu)

Pamięć o Armii Krajowej

Przez szereg lat po zakończeniu II wojny światowej w Polsce władze komunistyczne prowadziły bezkompromisową walkę z pamięcią o żołnierzach Armii Krajowej. W najtrudniejszym dla nich okresie tzw. stalinowskim byli masowo aresztowani, torturowani i niejednokrotnie skazywani na śmierć. Pozbawiono ich praw kombatanckich, traktując jak obywateli „drugiej kategorii”, nazywając „zapłutymi karłami reakcji”. Do końca PRL byli rozpracowywani, a część z nich internowano po 13 grudnia 1981 r., traktujących jako potencjalne zagrożenie. Dziś można byłoby powiedzieć, że prowadzono przeciw nim, zakrojoną na szeroką skalę, „wojnę hybrydową”, pomniejszając ich

Powojenny plakat propagandowy, szkalujący Armię Krajową
(źródło: Instytut Pamięci Narodowej)

Kapliczka na Wykusie
(foto Marek Pietruszka)

znaczenie w czasie okupacji, dezinformując lub przeinaczając fakty o ich działalności.

Jednym z niewielu przykładów upamiętnień AK w pierwszych latach powojennych były obchody rocznicowe wybuchu powstania warszawskiego.

Na terenie byłego Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK jedną z pierwszych form upamiętnienia AK, i to o znaczeniu ponadlokalnym, była budowa Kapliczki na Wykusie. Kapliczka odsłonięta została w 1957 r. i od tego czasu nieprzerwanie gromadzi liczną rzeszę sympatyków działalności Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury” w Górach Świętokrzyskich.

Szczególne nasilenie różnego rodzaju upamiętnień rozpoczęło się w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych i trwa po dziś dzień. Większość z nich to tablice pamiątkowe czy pomniki, poświęcone konkretnym dowódcom czy związkom taktycznym Armii Krajowej. Ze względu na niechętną politykę komunistycznych władz wobec AK, tablice te najczęściej umieszczane były w kościołach.

Również w Radomiu można zaobserwować tę tendencję. Wystarczy wspomnieć tablicę poświęconą harcerzom Szarych Szeregów z radomskiej chorągwi „Rady”, która umieszczona jest w kościele pw. św. Wacława. Również w kościele oo. Bernardynów pw. św. Katarzyny m.in. znaleźć możemy tablice poświęcone ostatniemu Komendantowi Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK, płk. Janowi Zientarskiemu czy żołnierzom Inspektoratu Radom AK. Okazałe upamiętnienie w formie tablic kommemoratywnych, poświęconych działaczom niepodległościowym, znajduje się w kościele pw. Matki Bożej Miłosierdzia.

Komiks poświęcony akcjom Antoniego Hedy ps. „Szary”

(źródło: Instytut Pamięci Narodowej)

Wystawa poświęcona Polskiemu Państwu Podziemnemu w regionie radomskim w latach 1939–1945

(źródło: Instytut Pamięci Narodowej)

Inną formą upamiętnień z lat osiemdziesiątych są okolicznościowe kamienie stawiane przez kombatantów. Najczęściej poświęcone poległym kolegom lub ważnym wydarzeniom z ich wojennej działalności. Przykładem takiej formy upamiętnienia

są kamienie, ustawione przez byłych żołnierzy ze zgrupowania ppor. Waldemara Szwieca ps. „Robot” na szlaku ich działalności na ziemi koneckiej. Pomysłodawcy dodatkowo opracowali w formie wydawnictwa bezdebitowego przewodnik po miejscach pamięci ze szczegółowym ich opisem. Jego egzemplarze rozprawdane były jako cegielki, a środki zdobyte dzięki nim przeznaczano na dalszą działalność.

Instytut Pamięci Narodowej również aktywnie włącza się w szereg akcji upamiętniających. Mają one różne formy, uwzględniając różnorodność wiekową odbiorców. Należą do nich tablice pamiątkowe, wystawy wewnętrzne i zewnętrzne, renowacje zaniedbanych grobów, a dla najmłodszych odbiorców aplikacje, komiksy czy gry o tematyce historycznej.

Najnowszą inicjatywą upamiętnienia Armii Krajowej w Radomiu była budowa pomnika poświęconego żołnierzom Okręgu Radomsko-Kieleckiego AK, którego odsłonięcie miało miejsce w 2019 r. Okazały monument usytuowany przy ul. Nie-działkowskiego powstał staraniem Światowego Związku Żołnierzy AK przy wsparciu m.in. Instytutu Pamięci Narodowej.

Uroczystości rocznicowe przemianowania ZWZ na AK, Radom 2020 r.
(foto Marek Pietruszka)

Pomnik poświęcony Janowi Rogowskiemu i Andrzejowi Orwid-Eljaszewiczowi, aresztowanym na moście w Białobrzegach
(foto Marek Pietruszka)

Poświęcenie tablicy upamiętniającej Komendantów Placówki AK w Zwoleniu
(foto Marek Pietruszka)

Pomnik upamiętniających partyzantów poległych w bitwie pod Molendami
(foto Bogusław Bek)

Bibliografia selektywna:

1. *Armia Krajowa Okręg Radomsko-Kielecki*, red. A. Massalski, S. Meducki, Kielce 1999.
2. Borzobohaty W., *„Jodła” Okręg Radomsko-Kielecki ZWZ-AK 1939–1945*, Warszawa 1984.
3. Busse K., *Radomskie życiorysy: Żołnierze Wyklęci*, Radom 2021.
4. Chlebowski C., *Cztery z tysiąca*, Warszawa 1981.
5. Hillebrandt B., *Partyzantka na kielecczyźnie 1939–1945*, Warszawa 1970.
6. Jedynak M., *Robotowcy 1943. Monografia II Zgrupowania Zgrupowań Partyzanckich AK „Ponury”*, Końskie 2007.
7. Kaczyńska D., Pyka G., *Piotr Pomian. Szef Głównej Kwatery Szarych Szeregów*, Warszawa 1984.
8. Kopa M., Arkuszyński A., Kępińska-Bazylewicz H., *Dzieje 25 pp Armii Krajowej*, Łódź 2001.
9. *Księga pamięci Kadetów II Rzeczypospolitej*, praca zbiorowa, Warszawa 2001.
10. Lissowski J., Szanser J., Werner M., *Batalion Sokół w Powstaniu Warszawskim*, Warszawa 2000.
11. Mackiewicz M., *Cichociemny z „czterdziestką piątką”*, [w:] „Biuletyn IPN” pamięć.pl, nr 7/2012, str. 60.
12. Mazurkiewicz S., *Jan Mazurkiewicz „Radosław”, „Sęp”, „Zagłoba”*, Warszawa 1994.
13. Piątkowski S., *Radom w latach wojny i okupacji niemieckiej (1939–1945)*, Lublin-Warszawa 2019.
14. Sałaj B., *Życie i działalność ks. Stanisława Sikorskiego (1910–1993)*, [w:] Studia Sandomierskie nr 27/2020.
15. Stachiewicz P., *„Parasol”. Dzieje oddziału do zadań specjalnych Kierownictwa Dywersji Komendy Głównej Armii Krajowej*, Warszawa 1991.
16. *Stasiecki Eugeniusz* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XLII/4, Warszawa-Kraków 2004.
17. Tochman K. A., *Słownik Biograficzny Cichociemnych*, t. I, Firma „Kasperiowicz-Meble”, Oleśnica, 1994.
18. *Z dziejów Polskiego Państwa Podziemnego na Kielecczyźnie 1939–1945*, red. J. Gapys, T. Domański, Kielce 2016.

**Instytut Pamięci Narodowej
Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
Oddział w Lublinie Delegatura w Radomiu**

26-600 Radom, ul. S. Żeromskiego 53
tel. 48 36-82-400; fax 48 36-82-401
e-mail: delegatura.radom@ipn.gov.pl

Czynne od poniedziałku do piątku, godz. 8.00-16.00